Нехай не покидає тебе любов

Прип. Солом. III, 3

І, зміцнюючи рухом вагу своїх слів, підніс Абіятар угору правицю:

— Як вічно живий Господь та жива душа моя, так істинно: не ввійде самарянин та безбожник під один дах з Абіятаром, сином Адонокамовим!

Йозабад, спокійний, нерухомий у рясних фалдах арабського плаща, ледь помітно знизав раменами:

— Не на гостину сюди я прийшов, равві, — відізвався лагідно та незвичайно миролюбиво, але з повною гідністю, — й не на суперечку про те, де саме слід поклонятись Господеві. Мене ж сюжи покликали до хворого.

він сковзнув поглядом по гуртку челядників перед брамою Лазарового хутора. Раб, що припровадив сюди самарянина, ще тримав за вузду лікаревого осла. А з будинку поспішали до брами Лазарові сестри та Шимон, прокажений, син Абіятарів, що його зцілив Учитель Назарейський.

І треба ж було, щоб саме сьогодні приїхав до Витанії шанований Абіятар, єдиний брат давно вже вмерлого Лазарового батька! Попсує він всі плани й розрахунки дбайливої й запопадливої Марти, що вже кілька років керувала в господарстві вічно хворобливого брата...

— Ну нарешті, равві Йозабаде!.. — почала була Марта, привітавши прибулого. — Я вже гадала, що аж кудись на кінець світу забився невільник нас мудрість твою шукати!

Але суворий стрийко спинив її:

— "У розумного — мудрість перед очима, очі ж нерозумного на краю світу її вбачають" — сказав Соломон, премудрий у своїх приповідках. І сталось це з тобою, Марто! Бо ж написано в книзі Мудрого над мудрими: "Нерозумна жінка та щебетлива"...

І старий, немов у сабат в синагозі, почав докладно викладати:

— Невже ж ти не тямиш сама, що не можуть допомогти правовірному Лазарю ліки самарянські?.. Ти ж тільки сама подумай: як же б вони могли помогти? Чим?.. Та, які ліки? — обурювався Абіятар. — Мерзость ідолянську, що безбожні греки "кров'ю Адонисовою" називають.. ти наважилась давати братові як лік на його неміч серця? А ще звешся: сестра!.. Тепер знову кличеш цього безбожника!.. Кажу тобі, казав раніш і далі казати буду: єдина поміч надійна й побожна, єдиний-одинокий лік — це звернутись до первосвящеників єрусалимських...

— Равві, та ж вони не лікують, вони тільки стверджують, що хворий видужав, — куточками уст ледве всміхнувся Йозабад.

Але Абіятар підловив ту тінь усміху. І тепер уже ніщо не могло перемогти його впертости.

— І про це сказав цар Соломон: "Устами спотикається нерозумний", — погірдливо кинув самарянському лікареві й твердо наказав слугам замкнути браму. Коли зарипіла тяжка брама, старий повернувся йти додому. З-за Мартиного плеча виглянула золотокоса Маріям, молодша Лазарова сестра, й несміливо промовила:

— Стрийку! Може б.. Чи не послати б.. Щоб попрохали прийти Равві Назарейського?.. Того, дядьку, що очистив Шимона?.. Правда?..

На великому, відкиненому назад чолі Абіятаровім закреслились гнівом налиті жили:

— Священики єрусалимські зцілили Шимона! Затям це собі назавжди! — й, оглянувши з презирством білий грецький пеплом у Маріям, додав картаючи: — Відцуравшись намітки дівчат юдейських, зігнала ти й скромність з обличчя свого. Хіба ж ти не чула: "Жінка хай не втручається в ради мужів!"?

І спираючись на плече мовчазного при батькові Шимона, дідуган, не кинувши більше погляду на дівчат, ані на самарянина, попрямував до будинку.

Трохи було шкода господарній Марті віддавати лікареві новенькі срібні сиклі за несподівано зайву подорож. Ще більш було жаль, що Йозабад, відомий з учености та вправности далеко-широко, хоч був уже з двадцять кроків від хворого, проте мав від'їжджати, не побачивши навіть немічного. Та ж знала, що навіть небіжчик тато не міг ніколи переконати вченого стрийка, якщо він починав "від закону", підсилюючи свої присуди святими текстами. Зідхнула, поглянула на небо і пішла до брата. Ще оглянулась на порозі, як повільним кроком від'їздив з Витанії в напрямі на Єрусалим самарянський лікар.

Але вчула як з пекарки тхнуло різкими пахощами "кітче зілля" — валеріяновий корінь, що його саме перед приїздом лікаря поставила варитись для брата дбайлива Марта. "Ну, це ж не ідолянський лік; аби ж поміг!".. зрештою ж в пекарці була її необмежена влада, й тут на неї не вплинула б ані слова "царя Асмуїла", ані навіть славнозвісна "Соломонова кіннота".

*

Йозабад не квапився додому: жалів зомореного ослика. Навколо — зелений моріг, до темряви ще годин з дві. Тож саме в час встигне до заїзду, щоб заночувати.

— Ну, ну, попасись! Ти заслужив на відпочинок.

Не поспішаючи, й сам жував білий хліб з оливами, сівши оддалік від криниці. Знав добре: для правовірних юдеїв було б "знечищенням" коли б навіть тінь самарянська впала на їхню юдейську — чисту!— воду. Тож напився вина з гарбузяної пляшки, що була прив'язана до сідла з пакунками різних ліків.

Після гострої спеки сухого дня, дорожньої в'їдливої куряви, образливих слів незломного старовіра, що були повні жагучої ненависти, — тиша та свіжий подих уже близького вечора торкнулись Йозабадової душі, як дружній усміх. Спокійно міркував, що вертається збагачений. Не Мартиними сиклями: не взяв їх, бо ж "не продав за них належного досвіду й знання". Але ще раз підсилив своє переконання: "між ними та нами — безодня, що її не перейти". Нема, й не може бути порозуміння.. І зненацька, ніби ніжним віялом хтос відслоинв в думці текст.. також "їхній" текст:

— "Нехай не покидає тебе любов та правда. І напиши на таблиці серця свого: "Любов"... Так сказав їхній Мудрий над

мудрими. Сказав.. А як багато вони говорять про неї. Як докладно знають вчені й невчені, взагалі люди, всі її прикмети, вартість, якість, властивості, ознаки!.. А хто тим часом може справді сказати:

— "Очистив я серце своє, чистий я від гріха ненависти?" — як моляться вони словами того ж Соломона? Хто чистий від ненависти, від того вічно кипучого, паруючого гніву на "брата свого"? Хто чистий від ненависти, цього правдивого "пекла вогненного", що його кожен носить у серці своєму?!

Підвівся й почав загнуздувати ослика. Вчув, що по дорозі швидко наближається їздець. Йозабад підвів голову і влаз опустив очі: повз нього поспішав на ослі жидіський священик. Пізнав самарянина по одежі й погірдливо відвернувся. Дбайливо виминав сліди, що їх залишили на куряві шляху Йозабадові ноги.

Лікар притримав осла, перечекав, поки зникла в далині постать священика й замовкло лунке фиркання його осла.

"Може б, почекати присмерку? Таки ж відсіль так близько до Єрусалима! Навряд, щоб тут чигали небезпеки та шаліли розбійника.. Хай уже темрява Божої ночі загорне його і сховає від поглядів ненависти та заїлої ворожости! Справді ж бо: "І сонце Боже злість людська згасити може"!" — міркував Йозабад, якийсь час ведучи осла на поводі.

Та мабуть, таки судилося йому того дня — не поспішати! Недалеко єрусалимського передмістя на перехресті доріг виткнувся левіт. Було видко, що дуже квапиться: мов по бубні, швидко торохкотів палицею по череві свого осла. І знову перечасував Йозабад, а коли нарешті рушив як слід, — перша зоря глянула з неба на втихаючий життєвий бій мешканців

землі. Але, хоч бій затихав, супокій не сходив в душі людські, кляв свою криву долю священик, перетрушуючи в серці гіркість, досаду, і журбу, і куняв на своєму ослику:

"Кожен твір найнегідніший, що є під небом Божим має право на спочинок. От і такий нечестивий самарянин он вилежується на траві, немов сам цар Давид у винницях своїх!.. І нічого його не обходить, що хтось на світі мусить кудись поспішати, щось для когось робити. А ти, Шешбазаре, ти, священику Бога Відвічного, немов поденщик, найнятий на години, квапся, чимдуж поспішай, бо ж сьогодні тебе потребують в Єрихоні, завтра — в Тиверіяді, а позавтра.. хто знає? — може й в самому Тирі чи Сидоні?!"

Зідхнув, помисливши, що міг би в годину цю, як кожен инший, посидщіти спокійно в холодку на дау свого просторого дому та думати в супокою та нічній тиші про речі побожні. Й душа, що почала була обкипати брудним шумовинням, торкнувшись пороху дрібних речей поземських, черкнула, хоча ще не зовсім розкритим крилом, по безмежному просторі вічних мрій і піднеслась над земським.

— "Буду хвалити Господа, поки життя мого, буду співати псалмів, доки мене вистачить!" — білою мевою прошустіли в думці й розп'яли срібні крила слова псалми та піднесли Шешбазарову душу над безсенсовними жалями.

— Хай сидять по домівках своїх крамарі єрусалимські, закінчивши день, що в ньому дбали лише про заробітки та шахрування. Хай, хай... так і міркують сьогодні, завтра й аж до смерти... І яка ж користь із життя такого? Ні, не сміє нарікати він, Шешбазар, що живе, щоб Бога вічного хвалити, щоб і в инших серцях бажання будити в радості також Богові служити...

І пірнув у молитву.

А шлях, широкий і вільний, уже звузився, як глибокий рівчак, повився між скелями, що ніби все тісніш присувались до нього. Вечірнє, вже погасаюче світло загортали сині завої присмерку. Ослик спіткнувся на камінь, пирхнув. Спустив голову і понюхав порох. Потім став, витягнув шию й глибоко втягнув у себе повітря. Постриг ухами "на кров" і дрібно затремтів.

Шешбазар нашорошився, прислухався й немов би вловив слабий стогін чи тяжке зідхання, що виходило з сутінку навислої над шляхом скелі.

— "Пограбований, прибитий подорожній? Тут? Під самим Єрусалимом?.. Чи може, якийсь прокажений, що маячить в гарячковому сні? Чи хворий якийсь мандрівник?.. Ні, неможливо!.. Занадто бо це близько до Єрусалима..

Потис ногами ослика, але по кількох кроках стогін став зовсім чутний: ішои виразно з-під скелі. Шешбазар під'їхав ближче. Не злазячи, схилився над людиною, що лежала і приглядався до обличчя. Все ж таки вистачило світла, щоб розпізнати: Мисфар! Таки ж він, міняйло з-під вежі Антонія!.. Чого ж він тут без плаща, в пошматованій одежі, закривавлений, мабуть, сильно побитий?.. Перев'язати б рани... Але, чим?.. Де ж тут візьмеш води, щоб хоч обмити кров?.. Зрештою... Зрештою, хм.. Таки ж пів-Єрусалима зазнало на власній шкурі, що Мисфар — негідник і злодій. Ого! Тільки впадь йому в лихварські пазурі! Пограбує в пень, без хитона пустить і серед білого дня. Прилюдно на майдані оббілує... до м'яса!

Шешбазар штовхнув осла.

Справді, задля такої скотини стане він затримуватись, коли там, у храмі будуть чекати побожні, правдиві, порядні люди?! Ждуть на слово Боже, а він тут буде вовтузитись.. з ким? Та ж, кінець кінцем так близько до Єрусалима, майже на передмісті...

Може й не грабіжники, а ті, що він їх сам пограбував, напали на лихваря.. по заслузі...

— Забрали своє, тільки й усього!... Отож, недурно й сказано: "Хто кривдить убогого, щоб помножити багатство своє, віддасть його, а сам збіднє".. Справді, пограбували грабіжника — грабіжницькі розрахунки....

Заспокоював себе й підганяв осла. Треба ж було добре їхат цілу ніч, щоб прибути на час, де чекають на нього богомільні люди...

*

З усіх чеснот, що прикрашали левіта Сибу, сміливість не була найвизначнішою. Тому він гнав свого осла щосили, щоб наздігнати ще до пітьми священика Шешбазара, що йому цього разу "позичили" Сибу на допомогу. Як стій домовились вони зустрінутись біля "великої криниці", тієї, що коло неї випасав свого осла самарянський лікар. Тож Сибі треба було проїхати чималий шматок шляху назад. А левіта, немов на гріх, затримали вдома, — й забарився.

— Добре Шешбазарові, ну-ну! — міркував Сиба, — його ж хутір у двох перегонах від Витанії.

Тим часом він, Сиба, хуторів не має, ех! Тільки вбогу хатину на протилежному єрусалимському передмісті — аж, де! — від

дороги, що веде до Витанії. Тож тепер, коли й дожене священика, то хіба десь аж біля "фенікійського перехрестя", де розходяться шляхи фенікійських караванів від шляхів єгипетських мандрівників.

— Коли б же то дігнати завидна! — мріяв Сиба й раптово просто наскочив на того "грішника самарянського" — біля криниці. Загибелі на них, поган, нема! Ех!

Але в ущелині почув Сиба ніби цілком ясно кування ослячи копит по кам'яному кориті шляху — й зрадів. Напевно, це Шешбазар... Здається, й голос його... Підігнав ще ослюка й опинився біля пораненого. Мало не скрикнув ще голосніш за того, що лежав під скелею.

— Чи ж.. не проти ночі згадуючи.. Чи ж це священик? О, Адонай...

І більш з переляку, як із співчуття скочив з осла й повернув обличчя побитого до світла.

— Ми-сфар!... Міняйло...

— "Ну ти, ледарю, цього не вкрав!" — відітхнув Сиба не без вдоволення й, заспокоєний, не намагався навіть вияснити, чогог та як міг опинитись тут знаний здирщик та глитай. Пам'ять яскраво розсвітлила згадку, як нарахував йому Мисфар і за те, що тримав у таємниці дану левітові позичку на будову дімка. Треба ж бо було, щоб не довідались у храмі...

— "Га-га!.. Отож, дістав тепер і ти, злодію, дістав з лихвою!".. — мимрив Сиба, підганяючи осла... Валяйся там хоч і до Судного дня, про мене!..

Йозабад налив до дерев'яної мисочки трохи вина із своєї тиковки й відставив мисочку на плисковатий камінь. Рештою, що була ще в пляшці, докладно промив Мисфарові рани на голові: тут виглядали найнебезпечніше. Спробував піднести і зігнути руку пораненому — той застогнав, але Йозабад переконався, що кості — цілі. Обмив вином і рани на руках, залив усі оливою і вправною рукою понакладав пов'язки.

Забандажований Мисфар напів отямився, жадібно пив із мисочки вино з водою, що його подав лікар і невиразно почав дякувати:

— Най благословить... — силкувався піднести в благословляючім русі цілу правицю. Але враз урвав. Очі його застигли в збентеженім здивуванні й погорді: "Самарянин"!

Йозабад відразу зрозумів той погляд: в ньому побачив добре знайому многовікову ненависть, що з нею промовив лихвар те слово. Зрозумів, але зрадів, як лікар:

— Коли голова й змисли працюють нормально, то все гаразд: випадок не такий вже й страшний!

Тоді нахилився знову до пораненого:

— Тихо, тихо! Не турбуйся зайво: ніхто ж не бачив, що тобі поміг самарянин. Я — випадково лікар. Скажи: відки ти?

Мисфар завагався. Таки ж і його наймення та професія не менш огидні людям, як і стан "нечистого"... Казати, чи ні?.. Тим часом Йозабад говорив:

— Тут є мій осел. Я маю час, тож скажи: куди тебе довезти?

Міняйло зідхнув, але ще міркував. Сам він не може йти. Може, цей дивак не тутешній і, може, не розпізнав, що він Мисфар... і жид?.. Сказати, що він також самарянин?.. Сказати.. "Задля осла!" — глузливо стрибнуло в лихваревій голові, немов заговорила якась тінь сумління. Але він враз вирівняв думку, підпер, мов реву кілком, обгрунтованою рацією, серйозним і важним. "Не задля осла, а задля здоров'я і життя чистої людини! Треба ж рятуватись!"...

Самарянин ще нижче схилився над ним:

— Ну добре, добре, юдею. Боїшся, що скажуть твої кревняки, коли побачать хто тобі допоміг. Розумію, й не хочу тебе наражати на прикрощі. Тож я підвезу тебе до першого заїзду. А звідтіль пошлеш посланця додому. Мені ж однаково, де заночувати... Ти ж мусиш цю ніч спати під стріхою, а не на цім камінні.

— Пізнав "нечистий" багатиря-міняйла — думав тим часом Мисфар. — Числить Вельзевулова душа на велику нагороду!... —

І вирішив не називати себе. Впер очі вділ і тихо пробурмотів:

— Як сам знаєш.. — і додав — "пане"... Бо ж чим я, пограбований, можу тобі віддячити? Ти ж бачиш: я — на твоїй ласці... — І, вернувши думками до пограбування й побоїв раптово відчув сильний приступ страху. Як же били жорстоко!..

Заметушився, щоб підвестись, і не міг: повзав, як хробак..

Йозабад покликав свого осла, як приручeного песика, й знову нахилився над Мисфаром:

— Хапайся обома руками мені за шию!

З великим намаганням підніс огрядного юдея й навантажив на осла. А що той безпомічно хитався, то ще й прив'язав пораненого своїм поясом для певности.

— Ляж ослові на шию, якнайзручніш. Не бійся: він звик возити немічних.

Ніч уже огорнула Єрусалим зоряним крилом, коли мандрівники опинились біля заїзду. Шинкар відразу впізнав Мисфара, але той показав на своїх устах знак мовчанки.

— Коли цей пан помандрує туди, куди веде його свій шлях.. — промовив шинкар, кидаючи непевний погляд на самарянина, й догадливо запропонував різний нічліг обом гостям: немічному — в заїзді, а самарянинові — в окремій альтанці, в саді.

— Там буде панові значно зручніше. Там — ліпше улаштування. І грецькі, і тирські купці, як бувають, то саме там затримуються. Прошу....

Вранці, покіль ще всі в домі спали, розбуджений Йозабадом шинкар довго дивився слідом за дивовижним "нечистим" гостем. Ще б пак: самарянин не тільки заплатив без торгу все, що нарахував шинкар, але ж ще й залишив калитку з сиклями і драхмами.

— Це щоб покликали лікаря до хворого. Якщо ж не могтиме додому, то дозволь йому ще якийсь час лежати в господі, поки

зміцніє. — Але ж сказав не тільки ці слова; ще додав: — "Якби ж не вистачило, що лишаю, то принагідно доплачу, як буду знову в цих околицях". І назвав себе:

— Йозабад, лікар з Сихему.

Сонце саме вимоталося із завоїв рожево-молочної імли, коли з єрусалимського храму озвались різко дзвінні фанфари й ніби притягли до землі золоті проміння сонця. Йозабад підвів очі до сяйливої блакиті. З повної душі дякував Господеві, що от так просто й так легко пощастило йому усунути з серця свого ту "хмару чорної ненависти", що заступає людству й саме світло Божого сонця.

Міркував далі:

— "Нема способу, щоб не зустрічатись чи то з юдеями, що ненавидять нечистих самарян, чи то з римлянами, що за підвладних невільників уважають і одних і других, годі втекти від того, щоб не обертатись серед крамарів до гроша ласих. Є тільки один спосіб: забути, що вони самаряни, юдеї, римляни, лихварі, в'язничники чи якісь подібні інші. Хай будуть — тільки люди, і край. Тільки — люди!... Так же говорить Раббі з Назарету..."